

VERDISKAPINGS- PROGRAMMET FOR KULTURMINNER

**Årsrapport 2007
Oppsummering og
anbefalinger**

*Av
Bent Aslak Brandtzæg og
Per Ingvor Haukeland*

Telemarkforskning-Bø

TF-notat nr 11/2008

© Telemarksforsking-Bø 2008
TF-notat nr. 11/2008
ISSN 0802-3662
Pris: kr. 110

Telemarksforsking-Bø
Postboks 4
3833 Bø i Telemark
Tlf: 35 06 15 00
Fax: 35 06 15 01
www.telemarksforsking.no

FORORD

Kultur og kulturarv har de senere årene fått større oppmerksomhet som økonomisk, sosial og kulturell faktor ved samfunnsutviklingen. Politisk, nasjonalt så vel som internasjonalt, er det bred enighet om at kulturarven er viktig for verdiskapingen i samfunnet. Miljøverndepartementet og Riksantikvaren har i den forbindelse etablert et 4-årig verdiskapingsprogram som startet opp i 2006. Programmet omfatter 11 pilotprosjekter som tar for seg verdiskaping på kulturminneområdet. Den overordnede målsetningen er at Verdiskapingsprogrammet for kulturminner skal medvirke til at kulturarven brukes som ressurs i samfunnsutviklingen.

Som et ledd i gjennomføringen av Verdiskapingsprogrammet har Telemarksforskning-Bø og Nordlandsforskning fått i oppdrag å gjennomføre en følgeevaluering. I følgeevalueringen inngår bl.a. gjennomføring av oppstartsanalyser, case-undersøkelser, studier på programnivå, deltakelse og formidling på pilotprosjektsamlinger og utvikling av et årlig rapporteringssystem fra og med 2007.

Dette notatet sammenstiller de viktigste resultatene fra årsrapporteringen for 2007. Sentrale utfordringer og anbefalinger presenteres innledningsvis i notatet. Telemarksforskning-Bø har hatt et hovedansvar for utarbeidelse av rapporteringssystemet og gjennomføring av rapporteringen. Nordlandsforskning har bidratt med kommentarer og innspill under veis i arbeidet.

Bent Aslak Brandtzæg

Bø, juni 2008

INNHALDSFORTEGNELSE

Utfordringer og anbefalinger.....	7
1 Innledning.....	11
2 Erfaringer med rapporteringen.....	12
3 Bakgrunn, organisering og ledelse.....	14
4 Økonomi.....	15
5 Forankring.....	16
6 Kulturarven.....	18
7 Kunnskap.....	19
8 Verdiskaping.....	21
8.1 Miljømessig verdiskaping.....	21
8.2 Kulturell verdiskaping.....	21
8.3 Sosial verdiskaping.....	23
8.4 Økonomisk verdiskaping.....	24
8.5 Verdiskaping på tvers.....	25
9 Konflikter og konflikthåndtering.....	26
10 Programvurdering.....	27
10.1 Økonomiske og faglige ressurser.....	27
10.2 Behov for bedre koordinering i forhold til andre virkemidler.....	29
10.3 Vurderinger av pilotprosjektsamlingene.....	30

UTFORDRINGER OG ANBEFALINGER

Rapporteringen så langt bærer preg av at flere pilotprosjekter er i en tidlig fase. Noen av pilotprosjektene ble startet opp i 2007, og for en del pilotprosjekter har arbeidet således omfattet organisering, målretting, avgrensing og konkretisering av arbeidsoppgaver.

I og med at man er i en tidlig fase av programmet, har mange av prosjektene fokus på forankring, mobilisering, informasjon og restaurering av kulturminner. Informasjon og forankring har vært spesielt høyt prioriterte oppgaver i alle pilotprosjektene, og vil også være det i tiden som kommer. Formidling, kompetanseheving, involvering, etablering av nettverk o.l., kan betraktes som en form for sosial og kulturell verdiskaping, og som igjen danner grunnlag for økonomisk verdiskaping.

Pilotprosjekter som har pågått en stund, f.eks. prosjektet i Nordland, kan også vise til en betydelig utvikling av nye virksomheter og nye arbeidsplasser. Etter hvert som kulturminner restaureres, og kompetansen og engasjementet i forhold til kulturminner og verdiskaping øker, er det også grunn til å forvente økt fokus på økonomisk verdiskaping i de andre pilotprosjektene.

Enkeltprosjekter rapporterer også om at økonomisk verdiskaping i tillegg kan stimulere til både sosial, kulturell og miljømessig verdiskaping. I og med at kulturarven framstår som en ressurs for økonomisk verdiskaping, kan økonomisk verdiskaping motivere til økt innsats for bevaring og utvikling av ressursene knyttet til kulturarven, og at overskudd fra økonomisk verdiskaping reinvesteres i kulturarven. Dette er et eksempel på et positivt samspill mellom ulike former for verdiskaping der disse bidrar til å forsterke hverandre. Foreløpig er det få konkrete eksempler på slike samspill, men de finnes. Fra Nærøyfjorden Verdensarvpark rapporteres det om at man i stor grad har lyktes med å få det etablerte reiselivet til å se sosiokulturell og miljømessig verdiskaping som viktig for egen langsiktig utvikling. Reiselivet gir bl.a. støtte til landskapsskjøtsel. Dersom man på bred basis klarer å frambringe slike positive samspillsprosesser, har man nådd viktige målsetninger i Verdiskapingsprogrammet. Videre kan dette på sikt gi både direkte og indirekte effekter i forhold til områders attraktivitet for bosetting, annen næringsutvikling, reiseliv og sysselsetting.

For de fleste kulturminner, både materielle og immaterielle, danner landskapet en helhetlig ramme for bevaring og formidling av historie og verdier knyttet til disse. I pilotprosjektene blir det lagt stor vekt på dette aspektet. Sånn sett kan verdiskaping med utgangspunkt i kulturarven også bidra til verdiskaping i et bredere miljømessig perspektiv. Dette går bl.a. på bruk av lokale ressurser knyttet til produksjon av mat og håndverksprodukter, og skjøtsel av landskap og kulturmarker med spesielle estetiske og biologiske kvaliteter rundt kulturminner.

Det er imidlertid viktig å være oppmerksom på at det å bruke kulturarven som ressurs for verdiskaping, er for mange en ny måte å tenke på. Erfaringsmessig tar slike omstillingsprosesser tid. Det er klart at tiltak for å styrke kompetanse, identitet, tilhørighet, omdømme, eierskap og engasjement krever langsiktighet. Enkelte uttrykker bekymring for at behov for synliggjøring av raske resultater i programmet kan bidra til feil prioriteringer.

Utfordringer som noen av pilotprosjektene står overfor i dag, er at mange av pilotprosjektene er store og omfatter mange aktører. Ressursbehovet i forhold til pilotprosjektledelse synes å være undervurdert, og det synes å være behov for økte stillingsressurser på dette området i flere av pilotprosjektene. I og med at det er mange aktører involvert, gjerne også med flere delprosjekter, er det flere som har behov for en klarere rolle- og ansvarsfordeling mellom aktuelle aktører. Uklarheter i forhold til dette kan hindre en effektiv prosjektgjennomføring.

Som nevnt har hovedfokuset den første tiden ligget på forankring og restaurering, men flestparten av pilotprosjektene gir uttrykk for at økonomisk verdiskaping vil få økt fokus framover. I den forbindelse er det også verdt å merke seg at det er flere av pilotprosjektene som signaliserer behov for økt kompetanse knyttet til næringsutvikling, markedsføring og mediehandtering. Det kan se ut som det i tiden framover blir en utfordring å få til nettverk og møteplasser som bidrar til et godt samspill på tvers av ulike sektorer, dvs. private interesser/næringsliv, offentlig sektor og FoU-miljøer. I forhold til en bredere verdiskapingsprosess vil det også være viktig å inkludere frivillig sektor på slike samhandlingsarenaer.

Ellers er det en del pilotprosjekter som melder om lite midler til gjennomføring av tiltak, og at det bør legges bedre til rette for samfinansiering. Det er behov for at virkemidler på ulike nivåer koordineres bedre, og at det utarbeides oversikter over hvilke virkemidler som er aktuelle samt hvilke kriterier som legges til grunn for å søke på disse. Mange aktører bidrar til at det også er en utfordring å skape en felles forståelse av kulturarven som ressurs for verdiskaping og samfunnsutvikling. Dette er en ny måte å tenke på for mange. Informasjon, koordinering og samhandling på tvers er, og vil derfor være, en sentral utfordring i programmet i tiden som kommer. Dette gjelder både nasjonalt, regionalt og lokalt.

Kort oppsummert vil vi i forhold til det videre arbeidet komme med følgende anbefalinger¹:

- Ha et langsiktig perspektiv samtidig som det legges vekt på å synliggjøre kortsiktige resultater. Små ting kan også være viktig å formidle
- Benytt alle anledninger til å informere om hvordan kulturarven kan være en ressurs for verdiskaping og samfunnsutvikling
- Ikke glem fokuset på sosial, kulturell og miljømessig verdiskaping når det legges økt vekt på økonomisk verdiskaping
- Skap møteplasser og nettverk mellom ulike aktører på ulike nivåer. Verdiskaping med utgangspunkt i kulturarven forutsetter helhetstenking. Forvaltning og virkemidler er sektorisert og fragmentert
- Sørg for bred involvering, deltakelse og ansvarliggjøring. Dette er viktig for å skape eierskap og engasjement forhold til aktuelle temaer og problemstillinger på tvers av ulike sfærer (private interesser/næringsliv, offentlig sektor, FoU-miljøer og frivillig sektor). Involvering av berørte aktører på et tidlig tidspunkt er viktig for å forebygge konflikter
- Klargjør hvordan ulike virkemidler på ulike nivåer kan spille på lag og understøtte hverandre med tanke på bruk av kulturarven som ressurs som grunnlag for verdiskaping

¹ Anbefalingene understøtter og utfyller de anbefalinger som ble uarbeidet i forbindelse med oppstartsanalysene: Magnussen, T., Brandtzæg, B.A., Haukeland, P.I. Rød Larsen, B., Lindeløv, B. Samuelsen, R. & Søfting, M. 2007. Samlete erfaringer fra oppstartsanalyser. Arbeidsnotat fra evalueringen av Verdiskapingsprogrammet for kulturminner. – Nordlandsforskning/Telemarkforskning-Bø.

- Ha fokus på hvordan satsingen i Verdiskapingsprogrammet skal være institusjonalisert når programperioden er over

1 INNLEDNING

I stortingsmeldingen ”Leve med kulturminner”, som ble vedtatt av stortinget i 2005, ble det tatt til orde for at kulturminner og kulturmiljøer i større grad må tas i bruk for å utvikle levende lokalsamfunn og være ressurser for verdiskaping i næringslivet. Miljøvern-departementet og Riksantikvaren har som en oppfølging av dette startet opp et verdiskapingsprogram der 11 pilotprosjekter tar for seg verdiskaping på kulturminne-området. Den overordnede målsetningen er at verdiskapingsprogrammet skal medvirke til at kulturarven brukes som ressurs i samfunnsutviklingen.

Som en del av arbeidet med følgeevalueringen, som gjennomføres av Telemarksforskning-Bø og Nordlandsforskning, har det vært en oppgave å få på plass et årlig rapporterings-system for pilotprosjektene fra og med 2007. Hensikten med dette systemet har vært å få et bedre grunnlag for å vurdere hvorvidt man bidrar til å nå sentrale målsetninger i verdi-skapingsprogrammet knyttet til:

- Verdiskaping (bruke kulturarven til beste for befolkning, næringsliv, lokalsamfunn og regioner)
- Kulturarven (ta bedre vare på kulturarven)
- Kunnskap (utvikle og spre kunnskap om kulturarven som ressurs)

Videre har et viktig formål vært å fange opp både positive og negative erfaringer som kan være av interesse med tanke på å sikre bedre måloppnåelse. Dette gjelder arbeidet både i programledelsen og i de ulike pilotprosjektene.

Rapporteringssystemet omfatter et nettbasert rapporteringsskjema som er tilrettelagt ved hjelp av Questback. I tillegg er det utarbeidet en egen veiledning til utfylling av skjemaet. Veiledningen inneholder både en praktisk og en teoretisk del, og er sånn sett også ment som en støtte for arbeidet som gjennomføres i pilotprosjektene.

I alt er det 11 pilotprosjekter som får støtte gjennom verdiskapingsprogrammet:

1. Nærøyfjorden Verdsarvpark
2. Hammerdalen "Fremtidens verdiskaping med 600 års erfaring"
3. Pilegrimsleden

4. Porto Franco
5. Hamningberg - Med varsomhet som forutsetning
6. Perler i Nordsjøløypa
7. Den verdifulle kystkulturen i Nordland
8. Norsk tradisjonsfisk
9. Atlanterhavsvegen Bud-Kristiansund
10. Oddaprosessen
11. Oppland
 - a. Valdres Natur- og Kulturpark
 - b. Nasjonalparkriket

I forbindelse med rapporteringen har begge de to regionale prosjektene i Oppland levert egne rapporter. Dette fordi disse har vært å betrakte som egne prosjekter.² Samlet sett er det således 12 prosjekter som har levert rapporter i forbindelse med årsrapporteringen. Resultatene fra rapporteringen er tidligere sammenstilt i en egen tabellrapport. Hvert enkelt pilotprosjekt har også fått oversendt sitt eget rapporteringsskjema. Det er videre utarbeidet en PowerPoint-presentasjon som ble lagt fram på en pilotprosjektsamling i Kristiansund.

Formålet med dette notatet er å gi en skriftlig og kortfattet sammenstilling av de viktigste resultatene fra rapporteringen, og peke på erfaringer som kan være av spesiell relevans med tanke på det videre arbeidet i programmet.

Før vi går nærmere inn på resultatene fra rapporteringen, vil vi først kommentere noen erfaringer med rapporteringsopplegget. I og med at rapporteringssystemet ble benyttet første gang for 2007, er det naturlig å vurdere hvorvidt det er sider ved systemet som bør justeres ved senere rapporteringer.

2 ERFARINGER MED RAPPORTERINGEN

Opplegg for gjennomføring av rapporteringen ble presentert for pilotprosjektene på en prosjektsamling i Oslo i november 2007. Opplegget er også gjennomgått sammen med

² Prosjektledelsen ønsket selv at delprosjektene skulle rapportere hver for seg.

referansegruppa for følgeevalueringen i november 2007, og senere med representanter fra Riksantikvaren og Miljøverndepartementet i desember samme år. Tilbakemeldingene fra flere av pilotprosjektene har vært at rapporteringssystemet fokuserer på relevante spørsmål, og at systemet, sammen med veiledningen, også har vært nyttig som grunnlag for å diskutere, målrette og planlegge aktiviteter i eget pilotprosjekt. Det er imidlertid slik at det er betydelige variasjoner mellom enkelte av pilotprosjektene i forhold til mål, organisering og arbeidsmåte. Det har således vært en utfordring å utforme et rapporteringssystem som er like godt tilpasset alle pilotprosjektene.

Felles for mange av prosjektene er at de tar sikte på å gjennomføre en omstillingsprosess – man skal ta i bruk kulturminner som grunnlag for verdiskaping, både miljømessig, kulturelt, sosialt og økonomisk. Erfaringsmessig vet vi at slike omstillingsprosesser tar tid. Man skal igjennom faser med fokus på ulike former for verdiskaping. I en innledende fase vil f.eks. kulturell og sosial verdiskaping i form av bevisstgjøring, mobilisering, kunnskapsoppbygging, identitetsbygging, etablering av samarbeid og samarbeidsarenaer mellom relevante aktører være spesielt viktig. Dette er gjerne en forutsetning for å skape bevissthet og engasjement for bruk av kulturminner som ressurs for både økonomisk og miljømessig verdiskaping. Dette gjelder et bredt spekter av aktører – både enkeltpersoner, næringsliv og offentlige institusjoner. En viktig målsetning med de fleste omstillingsprosjekter er at man klarer å få til langsiktige effekter som varer. Dette forutsetter at man klarer å institusjonalisere samfunnsmessige endringer på bredere basis knyttet til miljømessig, kulturell, sosial og økonomisk utvikling.

Slike endringer forutsetter langsiktige prosesser hvor det settes inn ressurser, gjennomføres aktiviteter som gir både kortsiktige og langsiktige effekter som støtter opp om utviklingen. I rapporteringsskjemaet har vi prøvd å benytte indikatorer og spørsmål som framstår som kritiske for de omstillingsprosesser som flesteparten av verdiskapingspilotene representerer. Pilotprosjektene er imidlertid forskjellige, og rapporteringssystemet er nødvendigvis ikke like godt tilpasset inntretningen på alle prosjektene. Pilotprosjektet i Hamnerdalen har gitt konkrete tilbakemeldinger i forhold til dette. Her er kulturminnet/miljøet et gammelt industriområde som skal omdannes til en bydel med boliger og ny næringsvirksomhet. Pilotprosjektet legger vekt på god kommunikasjon mellom grunneieren, næringsutviklere og myndigheter for å bevare industriminnene/de industrielle

kulturminnene og skape nye verdier med basis i disse og i forbindelse med planlegging og utvikling av en ny bydel. Med andre ord er hovedoppgaven ikke å stimulere eller bidra til en omstilling eller utviklingsprosess, men formålet er heller å påvirke en prosess som pågår.

Samlet sett synes rapporteringssystemet å ha truffet relativt bra i forhold til prosesser og utfordringer som pilotprosjektene står overfor. Dette tilsier også at det er aktuelt å videreføre systemet omtrent på samme nivå. Det er imidlertid behov for en gjennomgang for å forsøke å korte ned og forenkle systemet noe. Noen spørsmål synes å være av mindre relevante eller overflødige i forhold til andre spørsmål som er stilt i skjemaet. Enkelte spørsmål kan spesifiseres bedre, og det kan også være nye momenter som det er av interesse å trekke inn.

En ulempe for dem som skal fylle ut det nettbaserte skjemaet, er at de ikke kan bla seg tilbake i skjemaet uten at sidene man har bladd tilbake må fylles ut på nytt. Dette kan være et problem dersom det er behov for å gå tilbake i skjemaet for å endre på besvarelser. Enkelte har også pekt på behov for å kunne skrive ut egen besvarelse og konferere med andre før den sendes av gårde. Vi har i den forbindelse vært i kontakt med Questback, men det er ikke noen umiddelbare løsninger på disse utfordringene. Det beste alternativet synes å være å utarbeide et forbedret skjema som kan brukes som kladd som grunnlag for utfyllingen.

3 BAKGRUNN, ORGANISERING OG LEDELSE

At pilotprosjektene kan karakteriseres både som ”bottom-up”-prosjekter eller ”top-down”-prosjekter, kan skape ulike utfordringer med tanke på å forankre pilotprosjektene blant ulike målgrupper. Et flertall av pilotprosjektene har utspring på regionalt nivå og dekker flere kommuner. Fem av pilotprosjektene har utspring i lag/organisasjoner/bedrifter på lokalt nivå og/eller administrativt-/politisk nivå i kommunene.³ I utgangspunktet vil det være grunn til å anta at pilotprosjekter som har sitt utspring på regionalt nivå vil ha de

³ Nærøyfjorden Verdensarvpark, Porto Franco., Perler i Nordsjøløypa, Valdres Natur og kulturpark, Hammerdalen.

største utfordringene i forhold til forankring. I alle pilotprosjektene er det en målsetning å få aktører i ulike lokalsamfunn til å ta i bruk kulturarven som grunnlag for verdiskaping.

I de fleste pilotprosjektene rapporteres det om at prosjektorganiseringen fungerer bra. I tre av prosjektene blir det gitt uttrykk for at den fungerer ”både og”.⁴ Det som synes å gå igjen av utfordringer er klarere rolle- og ansvarsfordeling mellom aktører. Mange aktører med ulike ståsteder kan skape utfordringer for framdrift og koordinering av delprosjekter. Åtte av pilotprosjektene rapporterer om at det avsatt for lite ressurser til prosjektledelse. Seks av pilotprosjektene har en 50 % stilling til prosjektledelse eller mindre. For å følge opp pilotprosjektene og være en pådriver i arbeidet, synes det med andre ord å være behov for å øke stillingsressursene i flere av pilotprosjektene.

Alle pilotprosjektene har i større eller mindre grad rapportert om avvik i forhold til gjennomføring av planlagte aktiviteter og tiltak. Det pekes på ulike årsaker til dette, men det som i første rekke trekkes fram er forsinkelser eller forskyvelser pga. manglende bemanning, manglende eller forsinket finansiering, sykdom, at saker tar lenger tid enn forventet, uforutsette ting og at avklaring fra samarbeidspartnere tar tid.

4 ØKONOMI

Ni av pilotprosjektene hadde en budsjettert totalramme som varierte fra i overkant av én million og opp til seks millioner. Tre prosjekter – Perler i Nordsjøløypa, Den verdifulle kystkulturen i Nordland og Oddaprosessen – skiller seg ut med en budsjetterte totalrammer fra ca. 10 til 13 millioner. Verdiskapingsprogrammet framstår jevnt over som den viktigste finansieringskilden knyttet til ulike aktiviteter som restaurering og skjøtsel, næringsutvikling, stedsutvikling, kunnskaps- og kompetanseheving og profilering og formidling. Kulturminnefondet er en integrert aktør i Verdiskapingsprogrammet, og mottar øremerkede midler fra statsbudsjettet til bruk i pilotprosjektene i programperioden. Når det gjelder restaurering og skjøtsel, er disse midlene som er hyppigst benyttet. Videre er fylkeskommunene og kommunene de viktigste finansieringskildene. Bedrifter og private aktører også til en viss grad trekt med. I den første fasen av Verdiskapingsprogrammet, har

⁴ Hamningberg, Perler i Nordsjøløypa og Nasjonalparkriket

hovedfokuset i mange av pilotprosjektene ligget på prosjektorganisering, forankring, kartlegging, skjøtsel og vedlikehold. Etter hvert som fokuset dreier mer over på næringsutvikling, er det grunn til å forvente at bidraget fra bedrifter, private aktører og Innovasjon Norge vil øke.

5 FORANKRING

Ti av tolv prosjekter gir uttrykk for at pilotprosjektet er svært godt eller godt forankret på regionalt nivå. Tilsvarende tall i forhold til forankring på lokalt nivå er sju. Det er således ikke unaturlig at det rapporteres om noe større behov for forankring på lokalt nivå enn på regionalt nivå. Det er 6 pilotprosjekter som rapporterer om stort eller svært stort behov for bedre forankring på lokalt nivå. Tilsvarende tall på regionalt nivå er 4. Å sikre en god forankring av pilotprosjektene vil i de fleste tilfeller være avgjørende for å nå de målsetninger som er satt i pilotprosjektene. Ti av pilotprosjektene rapporterer også om at dette er en oppgave som i stor eller svært stor grad har vært prioritert. De klart viktigste målgruppene for forankringsarbeidet har vært politisk og administrativt nivå i kommunene. Videre er det flere som trekker fram innbyggerne i kommunene, reiselivsbedrifter, næringsorganisasjoner, Innovasjon Norge, frivillige lag, organisasjoner og foreninger. Fem av pilotprosjektene rapporterer om at de har stor eller svært stor vekt på å involvere friville lag og organisasjoner i arbeidet.⁵ Som eksempel på slike nevnes grendelag, velforeninger, husflidslag, fiskekvinnelag, ungdomslag, teaterlag, historielag/kulturminnelag/sogelag, båtlag/turlag, kystlag, stølslag, venneforeninger, råd/utvalg, faglag i landbruket, saue- og geiteavlslag, bedriftsnettverk (utvikling, profilering, kvalitet), reisleivslag, ideelle stiftelser, Rottary, forsvarforening og museumsforeninger.

I flesteparten av pilotprosjektene er det arrangert folkemøter og tatt initiativ til etablering av nettverk og møteplasser. I halvparten av pilotprosjektene er det også arrangert dugnader. Disse dugnadene dreier seg i stor grad om restaurering, rydding og skjøtsel av stier og kulturminner. Dette inkluderer også merking og informasjon. Som eksempel på ulike nettverk/møteplasser som er etablert i regi av pilotprosjektet, kan nevnes:

⁵ Nærøyfjorden verdensarvpark, Porto Franco, Hamningberg, Perler i Nordsjøløypa og Den verdifulle kystkulturen i Nordland.

- Nettverk for organisering av skjøtsel
- Næringshage
- Forbrukernettsverk for matmangfold
- Festivallaug
- Arrangementsnettverk
- Dialognettverk mellom prosjektaktører
- Referansegrupper
- Arbeidsgrupper
- Historie- og kulturminnelag
- Bedriftsnettverk
- Partnerskapsgrupper mellom næringsliv, offentlige aktører og kompetansemiljøer.
- Prosjektnettverk

Videre er det mange av prosjektene som forsøker å spille på eksisterende nettverk. Dette dreier seg i stor grad om ulike næringslag/-sammenslutninger, spesielt knyttet til mat, kultur, reiseliv og landbruk. I tillegg nevnes ulike frivillige lag og organisasjoner.

Som grunnlag for å stimulere til gode entreprenør- og verdiskapingsprosesser, har samhandling etter tripple helix-modellen i økende grad blitt trukket fram som en viktig suksessfaktor de senere årene. Det vil si at man får til et godt samspill mellom næringsliv, offentlig forvaltning og FoU som bidrar til en positiv utviklingsspiral. Ut fra erfaringene i pilotprosjektene så langt, kan det se ut som det i tiden framover blir en utfordring for pilotprosjektene å få til nettverk og møteplasser som bidrar til et godt samspill på tvers av disse sfærene. I forhold til en bredere verdiskapingsprosess vil det også være viktig å inkludere frivillig sektor på slike samhandlingsarenaer. Det vil si at man utvider tripple helix-modellen til å bli en quadruple helix-modell. Frivillig sektor kan spille en viktig rolle i forhold til å spre kunnskap og skape engasjement knyttet til kulturarven som ressurs for verdiskaping. Involvering og deltakelse gjennom frivillig arbeid og dugnadsinnsats er positivt med tanke på å styrke lokal identitet og tilhørighet.

6 KULTURARVEN

Pilotprosjektene dekker samlet sett et bredt spekter av kulturarven. Når det gjelder den materielle kulturarven, fokuseres det på ulike kulturminner knyttet til:

- Ferdsel (land og sjø), jordbruk, bosetting, forsvar, religion, håndverk, kraftproduksjon, industri, jakt og fangst

I forhold til det immaterielle kulturarven er fokus i pilotprosjektene på:

- Historie, myter, sagn, tradisjoner (håndverk og mattradisjoner), drifts- og produksjonsmetoder, stedsnavn, språkutvikling, musikk, kunst, teater

Det virker som alle pilotprosjektene har fokus på sammenhengene mellom materiell og immateriell kulturarv, og enkelte gir også uttrykk for at immateriell kulturarv er en forutsetning for verdiskaping rundt den materielle kulturarven. Det pekes på ulike aktiviteter hvor disse sammenhengene er viktige, f.eks. i forhold til guiding, formidling, historiefortelling, demonstrasjoner og utstillinger.

Fire av pilotprosjektene gir uttrykk for at det er foretatt mye eller svært mye kartlegginger av ressurser knyttet til kulturarven.⁶ Resten gir uttrykk for at det foretatt noe eller del kartlegginger og registreringer. I tillegg til mer generelle kulturminneregistreringer, nevnes spesielle kartlegginger/registreringer av gamle bygninger, tradisjoner og fortellinger, bilder, sjømerker, fortøyningsfester, forsvarsanlegg, bruk av kulturmiljøer, produksjonsprosesser, håndverkstradisjoner, fangstanlegg, vanningsanlegg. I seks av pilotprosjektene er kartleggingen delvis sammenstilt og gjort tilgjengelig for allmennheten.⁷

I alle pilotprosjektene er det utarbeidet søknader om restaurering, skjøtselstiltak og tilgjengelighet knyttet til kulturminner. Nordland, Nord-Gudbrandsdal og Valdres skiller seg ut med henholdsvis 40, 20 og 12 søknader, mens antallet i de andre pilotprosjektene varierer fra to til ni.

⁶ Hammerdalen, Oddaprosessen, Den verdifulle kystkulturen i Nordland, Nasjonalparkriket.

⁷ Nærøyfjorden, Porto Franco, Oddaprosessen, Den verdifulle kystkulturen i Nordland, Valdres Natur og Kulturpark, Nasjonalparkriket.

116 søknader rapporteres innvilget, og 5 av pilotprosjektene har tiltak som er ferdigstilt. Når det gjelder type restaurerings- og skjøtselstiltak som det er gitt støtte til, dreier dette seg i stor grad om ulike typer bygninger. Av tiltak som er rapportert mer konkret, nevnes støtte til fartøyer, fyrstasjoner, stølsbuer, kverner, teknisk industriell kulturminner, brygger, fiskemottak, kraftstasjon, buferdsveier og stier, gravsteder, forminner, radar, steingard, molo, naust. De viktigste finansieringskildene er Verdiskapingsprogrammet/Kulturminnefondet, fylkeskommunen, kommunene og private.

7 KUNNSKAP

En av de sentrale målsetningene med verdiskapingsprogrammet er å utvikle og spre kunnskap om kulturarven som ressurs. Alle prosjektene har bidratt til å styrke den kulturminnefaglige kompetansen. Enkelte har iverksatt kurs innen håndverk og restaureringsarbeid. Ellers har prosjektene også generert kompetanse på mange forskjellige områder. Alle prosjektene har utviklet prosess- og prosjektlederkompetanse. Koordinering og samarbeid mellom ulike aktører er jevnt over viktig for å nå målsetningene i prosjektene. Ellers har prosjektene også utviklet kompetanse i forhold til økonomi, bedriftsetablering og markeds- og salgskompetanse. I og med at prosjektene i en innledende fase har hatt fokus på restaurering og skjøtsel av kulturminner, virker det som alle foreløpig ikke hatt like stort fokus på næringsutvikling. Dette er også et inntrykk vi sitter tilbake med fra oppstartsanalysene.⁸

I forhold til kompetanseutvikling er det verdt å merke seg at 11 av pilotprosjektene har etablert samarbeid med en eller flere kompetanseinstitusjoner, f.eks. høyskoler, forskningsinstitutt, fagavdelinger i fylkeskommunen, museer. I 7 av prosjektene er det igangsatt FoU-prosjekter som en del av, eller som et resultat av, verdiskapingsprogrammet.⁹ Dette er viktig med tanke på å få systematisert og formidlet erfaringer med verdiskapingsprogrammet som kan komme bredere målgrupper til gode. Det er 10 ulike forskningsmiljøer som er involvert i disse FoU-prosjektene.

⁸ Magnussen, T, Brandtzæg, B.A., Haukeland, P.I., Rød Larsen, B., Lindeløv, B., Samuelsen, R. & Søfting, E. 2007 Samlete oppstartsanalyser fra evalueringen av Verdiskapingsprogrammet for kulturminner. Nordlandsforskning/Telemarksforskning-Bø

⁹ Nærøyfjorden, Hammerdalen, Porto Franco, Perler i Nordsjøløypa, Norsk Tradisjonsfisk, Valdres Natur og Kulturpark, Nasjonalparkriket.

Flere pilotprosjekter arbeider også med å generere og spre kunnskap om kulturminner og verdiskaping lokalt. 8 av pilotprosjektene har involvert barnehager, skoler eller andre oppvekstinstitusjoner i forbindelse med kunnskapsoppbyggingen i regi av pilotprosjektet. Det er Nordland og Valdres som i størst grad har involvert slike institusjoner, henholdsvis 20 og 25. Her er oppvekstinstitusjoner involvert i lokale stedsutviklingsprosjekter, områdetiltak og tiltak knyttet til den Kulturelle skolesekken.

Formidling av kunnskap om målsetninger, aktiviteter og erfaringer i pilotprosjektet, er en prioritert oppgave i flesteparten av prosjektene. Ingen har utarbeidet formidlingsplan, men 10 av pilotprosjektene har dette under arbeid. Åtte av pilotprosjektene har så langt utpekt spesielle målgrupper for formidlingsarbeidet. Viktigste formidlingskanaler er foredrag/presentasjoner på møter/arrangementer og via internett. Det drives også til en viss grad formidling gjennom folkemøter, nyhetsblad, besøk til brukerne, via media og i form av kurs.

På spørsmål om i hvilken grad pilotprosjektet har bidratt til å skape økt kunnskap om kulturarvens verdiskapingseffekter (miljømessig, kulturelt, sosialt og økonomisk) blant aktuelle interessenter, har 6 prosjekter svart i stor grad¹⁰, 4 i noen grad og 2 har svart i liten grad/vet ikke. Tatt i betraktning at flere av pilotprosjektene har vært i drift i relativt kort tid ved rapporteringstidspunktet, må dette samlet sett karakteriseres som positive vurderinger. Samtidig viser resultatene at kompetansebygging og formidling er oppgaver som det fortsatt vil være viktig å ha stort fokus på framover.

Verdiskaping med utgangspunkt i kulturarven berører svært mange instanser og aktører. For å få til best mulig samhandling mellom ulike aktører i forhold til å nå felles mål, er det viktig at involverte og berørte aktører har kunnskaper om, og forståelse av, ulike former for verdiskapingsprosesser knyttet til kulturarven.

¹⁰ Nærøyfjorden, Hammerdalen, Porto Franco, Den verdifulle kystkulturen i Nordland, Norsk Tradisjonsfisk og Nasjonalparkriket.

8 VERDISKAPING

8.1 *Miljømessig verdiskaping*

I forhold til miljømessig verdiskaping, har rapporteringssystemet hatt fokus på i hvilken grad arbeidet med verdiskaping knyttet til kulturminner har positive ringvirkninger i forhold til miljø og landskap i et mer helhetlig perspektiv.

I alle pilotprosjektene blir landskap vurdert å ha svært stor eller stor betydning som ramme for arbeidet med kulturminner. Her pekes det blant annet på at det er landskapet som binder de ulike objektene sammen til en helhet som det er mulig å forhold seg til. Det synes å være en gjennomgående forståelse av at landskapet er viktig for opplevelsene, og at landskapet er viktig for å formidle ressursbruk, historie og samspillet mellom menneske og natur opp gjennom tidene.

I åtte av pilotprosjektene gir også uttrykk for at restaurering og skjøtsel av kulturminner og -miljøer i svært stor eller stor grad stimulerer til skjøtsel og vedlikehold av helhetlige kulturlandskap. Enkelte prosjekter rapporterer også betydelige positive ringvirkninger i forhold til bevaring av naturfaglige verdier (biologisk mangfold)¹¹, reduksjon av forurensning og/eller forsøpling¹² samt økt fokus på ressurs- og energiøkonomiske løsninger¹³. Av eksempler som trekkes fram i forhold til det siste punktet, kan nevnes økt bruk av beite framfor kraftfôr, økt bruk av lokale råvarer, fokus på tiltak som stimulerer økt fysisk aktivitet, økt fokus på bærekraftig høsting, økt bruk av biobrensel og vannbåren varme. Flesteparten av prosjektene gir også uttrykk for at det legges stor vekt på å se bevaring og utvikling av kultur- og naturfaglige verdier i sammenheng.

8.2 *Kulturell verdiskaping*

Kulturell verdiskaping kan forstås som en styrking av lokal identitet og stolthet, noe som i seg selv er "kulturell kapital", og som kan brukes som innsatsfaktor i ulike mobiliserings- og utviklingsprosesser, f.eks. i forhold til symbolbruk og merkevareordninger. Den

¹¹ Nærøyfjorden verdensarvpark, Hamningberg, Den verdifulle kystkulturen i Nordland og Nasjonalparkriket.

¹² Hamningberg, Den verdifulle kystkulturen i Nordland, Norsk Tradisjonsfisk, Nasjonalparkriket.

kulturelle kapitalen knyttet til kulturminnet er med andre ord både fellesgoder og ressurser for utviklingen av private goder. Indikatorer på kulturell verdiskaping kan være identitet, stedets særpreg, symbolbruk/merkevarer, kompetanse, omdømme, attraktivitet. Hvis den lokale identiteten, trivselen og attraktiviteten forsterkes og vokser, er det et uttrykk for en positiv kulturell verdiskaping.

Ut fra rapporteringssystemet er det halvparten av pilotprosjektene som gir uttrykk for at prosjektet i stor eller svært stor grad har bidratt til økt kunnskap og forståelse av historiske sammenhenger og tidligere generasjoners tradisjoner og levesett.¹⁴ De resterende gir uttrykk for at dette har skjedd i noen grad. Omtrent tilsvarende fordeling finner vi også i forhold til hvorvidt pilotprosjektet har bidratt til styrking av identitet og stedstilhørighet.

Det som trekkes fram som viktige suksessfaktorer for å styrke identitet og stedstilhørighet, er involvering i aktiviteter og prosesser. Videre pekes det på at informasjon, dialog og synliggjøring er viktig.

Syv av pilotprosjektene rapporterer at prosjektområdets omdømme og attraktivitet i stor grad har blitt styrket.¹⁵ Eksempler som trekkes fram i forhold til dette er blant annet holdningsendringer. I ett av prosjektene sies det å ha skjedd en gradvis holdningsendring fra å se på vern som en hemske til et uttrykk for områdets attraktivitet. Andre rapporterer om økt medieinteresse og at flere ønsker å etablere seg i området. Positiv omtale bidrar også til økt stolthet og styrket identitet lokalt. Andre peker på at nye aktiviteter og velstelte bygg gir økt etterspørsel etter arrangement og opplevelsestilbud.

Åtte av pilotprosjektene svarer at ressurser knyttet til kulturarven i stor grad blir benyttet som grunnlag for merkevarebygging og stedsprofilering. Ni av pilotprosjektene har også utviklet egne symboler, logoer eller merkevarer.

¹³ Pilegrimsleden, Porto Franco, Oddaprosessen, Norsk Tradisjonsfisk,

¹⁴ Nærøfjorden verdensarvpark, Hammerdalen, Porto Franco, Den verdifulle kystkulturen i Nordland, Norsk Tradisjonsfisk, Nasjonalparkriket.

8.3 Sosial verdiskaping

Sosial verdiskaping dreier seg om lokal bevissthet og engasjement rundt kulturminnet i pilotprosjektarbeidet. En slik bevissthet er verdifull fordi den er med å fremme sosiale verdier som igjen blir viktige i mobiliserings- og utviklingsprosesser lokalt. Graden av samarbeid og samhandling er viktig for den sosiale verdiskapingen. Her er det interessant å se på hvordan samarbeid mellom ulike aktører foregår i pilotprosjektene, hva det er som gjør samarbeid vanskelig og hvilke målgrupper/aktører som er med å fremme eller hindre samarbeid. Indikatorer på sosial verdiskaping er samhandling, samarbeid, engasjement, tilhørighet, fellesskap, nettverk, tillit.

Ut fra rapporteringen, er det foreløpig kun tre av pilotprosjektene som sier at de i stor grad har klart å skape bevissthet og engasjement blant ulike aktører om kulturarven som ressurs- og for steds- og produktutvikling.¹⁶ Videre er det seks av pilotene som gir uttrykk for at de i stor grad har fått til samarbeid mellom aktuelle aktører i forhold til dette. Dette gjelder også i forhold til å skape økt fellesskapsfølelse mellom ulike aktører – at de ser nytten av å trekke ”lasset” i samme retning.

Nesten alle pilotprosjektene gir uttrykk for at det er spesielle målgrupper som det er vanskelig å mobilisere og trekke med. Konkrete målgrupper som trekkes fram er grunneiere, huseiere, foreninger, politiske miljøer, enkeltpersoner, eksisterende nærings- og reiseliv, deler av primærnæringen, kulturinstitusjoner, fylkeskommunale organer, Innovasjon Norge. Her er det også viktig å være oppmerksom på at målgruppene kan variere fra pilotprosjekt til pilotprosjekt.

Stort sett synes det ikke som om konflikter mellom ulike aktører i vesentlig grad er til hinder for å nå sentrale målsetninger i pilotprosjektene. I ett av pilotprosjektene blir det imidlertid pekt på at konflikter i stor grad hindrer måloppnåelsen. Utfordringene knytter seg til ulike perspektiver knyttet til pilotprosjektstyring og prioritering mellom de ulike formene for verdiskaping. Flere av pilotprosjektene peker på at det er interessekonflikter i forhold til hva slags utvikling som er ønskelig for framtiden, og hvilke verdier som skal vektlegges.

¹⁶ Nærøyfjorden, Porto Franco, Den verdifulle kystkulturen i Nordland.

8.4 Økonomisk verdiskaping

Når det gjelder spørsmål om økonomisk verdiskaping i rapporteringssystemet, har vi hatt fokus på verdiskaping på tilbudssiden. Denne formen for verdiskaping kan komme som et resultat av private virksomheter som opererer i det private markedet, men også offentlige inntekter og støtte for å fremme fellesgoder. Inngående kjennskap til den økonomiske verdiskapingen innebærer mer komplekse og detaljerte kartlegginger enn det rapporteringssystemet tillater, men utviklingstrekk er forsøkt belyst ved bruk av ulike indikatorer, f.eks. økning i antall besøkende til kulturminnet, økt tilflytting (attraksjon), nyetableringer, forretningsplaner, utvidelse av eksisterende virksomheter og økt sysselsetting. Sammenhengene mellom innsats og resultat kan imidlertid være vanskelig å fastslå, spesielt indirekte effekter.

Rapporteringen fra pilotprosjektene viser at det er utarbeidet forretningsplaner blant målgruppene i åtte pilotprosjekter. I fem pilotprosjekter er det etablert private virksomheter med støtte fra verdiskapingsprogrammet.¹⁷ Samlet sett dreier dette seg om 14 virksomheter, men ti av disse fordeler seg på to pilotprosjekter. De private virksomhetene fordeler seg relativt jevnt på følgende kategorier:

- Overnatting/servering/utleie
- Arrangement av møter, konferanser og andre tilstelninger
- Restaurering og skjøtselsarbeid
- Foredling og salg av lokal mat
- Guiding og kulturformidling
- Andre aktivitetstilbud

Sysselsettingsveksten for nye virksomheter som har fått støtte fra verdiskapingsprogrammet er samlet sett angitt til 18 årsverk. Ti av disse er knyttet til verdiskapingsprosjektet i Nordland. Dette er ikke unaturlig, siden det er dette pilotprosjektet som har pågått lengst.

I åtte av pilotprosjektene blir det også rapportert om at det er virksomheter som har utvidet sin aktivitet med støtte fra Verdiskapingsprogrammet.¹⁸ Fire prosjekter rapporterer om at frivillige virksomheter har utvidet eksisterende virksomhet med støtte fra Verdiskapingsprogrammet. Tilsvarende tall for offentlige og private virksomheter er henholdsvis fem og åtte. Når det gjelder utvidelse av virksomheter i private bedrifter, er det flest aktiviteter som knytter seg til guiding og kulturformidling, overnatting/servering og håndverksvirksomhet. Sysselsettingsveksten knyttet til utvidelse av eksisterende bedrifter er samlet sett 21 årsverk fordelt på fem pilotprosjekter. Nordland skiller seg ut ved alene å stå for 15 av disse. Økonomiske ringvirkninger i form av økning i antall besøkende, økt tilflytting, økt sysselsetting og økte underleveranser synes foreløpig å være beskjedne. Dette er naturlig i og med at disse indikatorene i større grad er ment å skulle gjenspeile langsiktige forventninger.

8.5 Verdiskaping på tvers

Gjennom ”Verdiskaping på tvers”, ønsker vi å belyse sammenhengen mellom de ulike formene for verdiskaping og verdiskapingseffektene. Her er perspektivet at arbeidet med å få frem private produkter for markedet også kan bidra til å fremme sosiale, kulturelle og miljømessige verdier. På motsatt måte kan de sosiale, kulturelle og miljømessige verdiene være ressurser for den økonomiske verdiskapingen. Med andre ord, vi ønsker å få fram hvorvidt pilotprosjektene er bevisst slike sammenhenger og hva slags prioriteringer som gjøres mellom dem.

7 prosjekter gir uttrykk for at sosial-, kulturell-, miljømessig verdiskaping i stor grad blir brukt som ressurs for økonomisk verdiskaping. Det er lagt spesiell vekt på sosial- og kulturell verdiskaping i den første fasen. Motsatt er det kun 3 prosjekter som angir at økonomisk verdiskaping i stor grad har blitt brukt som ressurs for sosial, kulturell- og miljømessig verdiskaping. Dette indikerer at det blant flere av pilotprosjektene er en bevisst holdning til ulike former for verdiskaping og sammenhengene mellom dem. At

¹⁷ Nærøyfjorden verdensarvpark, Atlanterhavsvegen-Bud Kristiassund, Den verdifulle kystkulturen i Nordland, Norsk Tradisjonsfisk, Nasjonalparkriket.

¹⁸ Pilegrimsleden, Porto Franco, Hamningberg, Oddaprosessen, Den verdifulle kystkulturen i Nordland, Valdres Natur og Kulturpark, Norsk Tradisjonsfisk, Nasjonalparkriket.

økonomisk verdiskaping ikke i samme grad blir sett på som ressurs for sosial-, kulturell-, miljømessig verdiskaping som motsatt, har sammenheng med at mange av prosjektene har vært i en oppstartsfase. På sikt er det i større grad grunn til å forvente en positiv vekselvirkning mellom de ulike formene for verdiskaping. Flesteparten av pilotprosjektene rapporterer også om de vil prioritere økonomisk verdiskaping høyere i tiden som kommer, samtidig som de andre formene for verdiskaping vil ha stort fokus.

I forhold til å se sosial-, kulturell- og miljømessig verdiskaping som ressurs for økonomisk verdiskaping, rapporteres det om aktiviteter knyttet til restaurering, skjøtsel, formidling, informasjon og samhandling/samarbeid mellom ulike aktører. I forhold til økonomisk verdiskaping som ressurs for sosial-, kulturell-, miljømessig verdiskaping, blir dette bl.a. sett på som en motivasjonsfaktor. Det vises også til eksempel på reiselivsbedrifter som gir støtte til landskapsskjøtsel fordi landskapet og dets innhold er et viktig trekkplaster for de besøkende. Enkelte peker også på at man ved å bruke kulturarven som et konkurransefortrinn, bidrar til økt fokus og bevissthet i forhold til de kulturelle ressursene. Verdier fra økonomisk verdiskaping kan da reinvesteres i tiltak knyttet til sosial, kulturell og miljømessig verdiskaping, slik at man kommer inn i en ”god sirkel” mellom ulike former for verdiskaping. Det er klart at dersom man lykkes med dette på bred basis, har man også nådd sentrale målsetninger i Verdiskapingsprogrammet for kulturminner, dvs. at kulturarven har fått økt betydning som ressurs for samfunnsutviklingen.

9 KONFLIKTER OG KONFLIKTHÅNDTERING

I Verdiskapingsprogrammet er det et fokus på vern gjennom bruk. Sånn sett kan det også tenkes at det kan oppstå konflikter mellom brukerinteresser og verneinteresser. Så godt som alle pilotprosjektene har rapportert om at det er aktiviteter som har utløst konflikter mellom bruk og vern. Flesteparten gir imidlertid uttrykk for at slike konflikter har forekommet i enkelte tilfeller. Konfliktene ser i første rekke ut til å dreie seg om ulike interessemotsetninger innad i prosjektene, men det kan også være en utfordring å håndtere uforenlige krav fra ulike myndigheter. Som eksempel på konflikter kan nevnes:

- Ulike syn i forhold til restaurering/utbygging og vern

- Ivaretagelse av kulturminneforvaltningens krav til originalitet og helsemyndighetens krav til matservering og sanitæranlegg
- Konflikter mellom sikkerhetsforskrifter og originalitet, f.eks. i forhold til bruk av gamle fartøyer
- Konflikter i forhold til grunneiere når det gjelder tilrettlegging for økt ferdsel
- Problemer med å skape forståelse for kultur som næring. Frykt for stort omfang av verna objekter som hemmer utviklingen
- Konflikter mellom større utbyggingsinteresser og kulturlandskapsinteresser
- Ulike syn på hvordan kulturminner skal brukes

Konflikter søkes løst gjennom informasjon, dialog, etablering av omforente eller justerte løsninger. Enkelte peker også på at det er viktig å forebygge konflikter gjennom etablering av partnerskap og etablere eierskap til pilotprosjektene.

Det er kun to av pilotprosjektene som rapporterer om at brukerinteresser og potensielle brukerkonflikter er kartlagt.¹⁹ Tre pilotprosjekter gir uttrykk for at dette er et arbeid som pågår.²⁰

10 PROGRAMVURDERING

10.1 Økonomiske og faglige ressurser

Ut fra tilbakemeldingene fra pilotprosjektene, kan det virke som ressursene som stilles til rådighet gjennom Verdiskapingsprogrammet er for knappe. Det er to prosjekter som rapporterer at ressursene er tilstrekkelige, to prosjekter som gir uttrykk for at ressursene nesten dekker behovet og 8 prosjekter som gir uttrykk for at det er behov for mye mer ressurser. Av konkrete tiltak som det er behov for mer penger til, nevnes bl.a. restaurering, skjøtsel og vedlikehold, drift/prosjektledelse, utvikling av nye tjenestetilbud, kjøp av tjenester, næringsutvikling og markedsføring. Det er klart at behovet for midler varierer mellom prosjektene, som igjen varierer i størrelse og utstrekning. For prosjekter som

¹⁹ Hammerdalen, Atlanterhavsvegen Bud-Kristiansund.

²⁰ Pilegrimsleden, Hamingberg, Valdres Natur og Kulturpark.

omfatter mange kommuner og/eller fylker, kan man tenke seg at behovet for økonomiske ressurser nesten kan være utømmelig. Fra ett av pilotprosjektene blir det pekt på at dersom pilotprosjektene skal måles på hvorvidt man klarer å generere økt sysselsetting, økt turisme og økt tilflytting, vil det være behov for mye mer ressurser enn det som brukes i dag. Med andre ord vises det til at ressursene som stilles til rådighet for programmet må stå i stil i forhold til forventningene når det gjelder resultater og effekter.

Halvparten av pilotprosjektene gir uttrykk for at de faglige ressursene som tilbys gjennom programmet ikke er tilstrekkelige.²¹ Hva slags faglige ressurser som etterlyses, ser ut til å variere noe mellom prosjektene, men behov som trekkes fram går på økt kompetanse i forhold til samhandling/organisasjonsutvikling, finansieringsmuligheter og søknadsprosedyrer, markedsføring, næringsutvikling, pedagogikk i forhold til forankring og konflikt-håndtering, tilgang på FoU-ressurser og bedre utdanningsmuligheter for håndverkere.

I forhold til ressursbehov, er det viktig å være oppmerksom på at Verdiskapingsprogrammet ikke har til hensikt å dekke alle behov for ressurser som pilotprosjektene måtte ha. Det har også vært en målsetning at Verdiskapingsprogrammet skal fungere som en katalysator for utløsning av økonomiske og faglige ressurser fra andre instanser. Det synes som om Verdiskapingsprogrammet har hatt en betydelig effekt i så måte. Så godt som alle pilotprosjektene gir uttrykk for at de ikke ville blitt satt i gang uten Verdiskapingsprogrammet. I ni av pilotprosjektene har Verdiskapingsprogrammet hatt stor eller svært stor betydning for å utløse andre ressurser regionalt eller lokalt. Kun tre pilotprosjekter gir uttrykk for at pilotprosjektet har hatt mindre betydning i så måte.²² Enkelte har imidlertid pekt på at nivået på støtten, bl.a. fra kommunen og fylkeskommunen, er avhengig av nivået på støtten gjennom Verdiskapingsprogrammet. Lokalt og regionalt har kommunene, fylkeskommunene og Fylkesmannen vært viktige økonomiske bidragsytere, men Innovasjon Norge, banker og privat næringsliv blir også trukket fram. Enkelte peker videre på at verdiskapingsprogrammet har vært viktig for å utløse engasjement og frivillig innsats.

²¹ Hammerdalen, Pilegrimsleden, Perler i Nordsjøløypa, Norsk Tradisjonsfisk, Valdres Natur og Kulturpark, Nasjonalparkriket.

²² Pilegrimsleden, Norsk Tradisjonsfisk, Valdres Natur og Kulturpark.

10.2 Behov for bedre koordinering i forhold til andre virkemidler

For å lykkes med å nå målsetningene i verdiskapingsprogrammet på en best mulig måte, er det viktig at man klarer å koordinere ulike virkemidler på slik måte at de spiller på lag i forhold til å nå felles mål. Tilbakemeldingene fra pilotprosjektene tyder på at det er et betydelig forbedringspotensial på dette området. 10 av prosjektene etterlyser bedre koordinering, og mange av disse gir også uttrykk for at koordinering må være mye bedre enn i dag.

Konkret pekes det på at det er behov for bedre koordinering mellom virkemidler knyttet til landbruk, miljø, kulturvern og næringsutvikling. Her pekes det også på at ulike departementer har sine spesielle satsingsområder og programmer som i liten grad er koordinert. I tillegg til Verdiskapingsprogrammet for kulturminner, er det verdiskapingsprogrammer knyttet til jordbruk, skogbruk, mat, reiseliv, marine områder og småsamfunn som andre departementer har ansvar for. Her etterlyses nasjonale føringer i forhold til hvordan disse kan spille på lag og utfylle hverandre. Ett av prosjektene har også hatt utfordringer med å tilfredsstille Kulturminnefondets kriterier for tildeling av støtte. Porto Franco jobber i hovedsak med maritim infrastruktur og kulturminner i offentlig eie, og det har vært vanskelig å tilfredsstille fondets krav til private eierandeler.

Det vises også til at Innovasjon Norge kun har virkemidler som fungerer i forhold til enkeltbedrifter, med det blir vanskeligere i forhold til tverrsektorielle konsepter der flere aktører skal drive innovasjon i et samspill. Flere etterlyser virkemidler med et bredere fokus. At virkemiddelapparatet kan virke komplekst og uoversiktlig er også dokumentert i mange andre undersøkelser. Det er klart at desto flere ordinger om eksisterer, desto mer uoversiktlig blir systemet, og det blir mer utfordrende å sette sammen ulike spesialiserte ordinger til en større helhet.

Enkelte pilotprosjekter peker også på at det på regionalt også er behov for bedre koordinering i forhold til regionale utviklingsprogram (RUP), virkemidler for regional FoU og innovasjon (VRI), regionale miljøprogram (RMP).

Generelt kan man si at det er utfordringer knyttet til bedre koordinering av virkemidler på ulike nivåer. På nasjonalt nivå er det behov for bedre koordinering av virkemidler og

forskjellige programmer/satsinger som ulike departementer har ansvar for. Spesielt etterlyses behov for bedre koordinering mellom verdiskapingsprogrammet og kulturminnefondet. På regionalt nivå er det behov for bedre koordinering og samhandling i forhold til virkemidler og programmer fylkeskommunen, Fylkesmannen og Innovasjon Norge.

At det er mange aktører, gjør også at det kan være vanskelig å skaffe seg oversikt over hvilke instanser og virkemidler det er aktuelt å forholde seg til. I den forbindelse er det enkelte som også etterlyser en samlet oversikt over aktuelle søknadsinstanser, søknadskriterier og søknadsdatoer.

Samlet sett tyder tilbakemeldingene på at det er utfordrende å skape en felles forståelse av kulturarven som ressurs for verdiskaping og samfunnsutvikling. Dette er en ny måte å tenke på for mange aktører. Informasjon, koordinering og samhandling på tvers er derfor en sentral utfordring i programmet.

10.3 Vurderinger av pilotprosjektsamlingene

Som et ledd i arbeidet med å koordinere verdiskapingsprogrammet, blir det arrangert ca. fire pilotprosjektsamlinger i året. Noen blir arrangert sentralt hos RA i Oslo, mens andre blir arrangert rundt i de ulike pilotprosjektene. Det er en målsetning at de fleste pilotprosjektene skal besøkes i løpet av programperioden. Målsetningene er videre at samlingene skal ha en funksjon i forhold til dialog og informasjonsutveksling mellom pilotprosjektene og mellom programledelsen og pilotprosjektene. Videre har samlingene til hensikt å bidra med faglig informasjon og bygge nettverk mellom ulike prosjektdeltakere. Pilotprosjektene vurdering av hvordan pilotprosjektsamlingene fungerer, er jevnt over gode. Vurderingene er best når det gjelder dialog mellom pilotprosjektene og prosjektledelsen og samlingenes funksjon som inspirasjonskilde. Svarene tyder på at enkelte kunne ønsket mer tid til informasjonsutveksling og nettverksbygging mellom pilotprosjektene. Dette ble også trukket fram på spørsmål om hva som konkret kan forbedres. I forhold til framtidige samlinger, blir det pekt på at det er viktig å opprettholde relevansnivået og kvaliteten, og at det kan være nyttig å innhente synspunkter fra pilotprosjektene i forhold til temaer som det er behov for å belyse.